

Puhe Historian Ystävien Liiton
vuosijuhlassa 10.12.2016
Jyrki Vesikansa

Arvoisa puheenjohtaja
Hyvät kuulijat

Suutarin lasten kenkätilanne tunnetaan. Vastaavasti Historian Ystävien Liitolla ei ole kattavaa historiaa toiminnastaan. Lähetystöneuvos Reino Kuusi julkaisi kylläkin Historiallisessa Aikakauskirjassa liiton 50-vuotishistoriikin, joka kertoo ihan tyydyttävästi hallintomme siihenastiset vaiheet. Aikakauskirjan satavuotisnumerossa 2003 on lisäksi artikkeli, jossa sivutaan myös sen toisen ylläpitäjän roolia. On myös syytä kiittää Veikko Löyttyniemeä, joka on koonnut laajan fakta-aineiston.

Kannattaisi tehdä hyvissä ajoin liiton satavuotishistoria, jossa hallinnon ohella ja ehkä ohikin tutkitaan historian asemaa yhteiskunnassa -- sen lujittaminenhan on liiton perustehtävä. Tällöin ei tule ohittaa koulukunta- eikä edes henkilökiistoja, kuten aiemmissa teksteissä on herkästi tehty.

Ohjelmassa korostetaan, että puhun "lyhyesti". Yritän sitä. Ihan tv-haastattelun puolen minuutin iskulausesarjaan en sentään pysty.

*

Liiton perustaja oli Historiallisen Aikakauskirjan toimielias päätoimittaja Uno Ludvig Lehtonen -- alun perin Venäjän historian professori. Virka muutettiin 1924 yleisen historian toiseksi oppituoliksi, mutta varsinaisesti Lehtonen

oli Puolan historian tutkija -- ja J.R. Danielson-Kalmarin vävy.

Lehtonen oli toivonut Suomen Historiallisesta Seurasta laajaa kansalaisjärjestöä -- ehkä silloisen Kansantaloudellisen Yhdistyksen lailla. SHS rajoittui kuitenkin tieteelliseksi seuraksi, vaikka sille luotiinkin äänivallattomien kannatus- eli vuosijäsenten kategoria. Lehtonen alkoi tällöin perustaa erillistä, laajapohjaista liittoa. Toki 2000-luvullakin on keskusteltu SHS:n ja liiton suhteesta -- ehkä jopa yhdistämisestä. Yhteisenä toiminnan pyörittäjänä on ollut Julia Burman jo 16 vuotta.

Liiton perustamista Lehtonen perusteli, sillä että ajassa "järkeily oli etualalla: katseet suuntautuivat yleensä huomiseen päivään; ja aineellisuuden riennot näyttivät pääsevän voitolle moniaalla,

huvittelun ohella. Sivistyneistö joutui syrjään. --- Nuoriso, nykyisyydestään ylen ylpeänä ja kauniista tulevaisuudestaan täysin varmana, se suorastaan halveksi miltei kaikkia historiallisia muistoa". Lehtosta 1976 siteerannut Reino Kuusi näki "tiettyjä yhtäläisyyksiä nyt toista maailmansotaa seuranneisiin katsomuksiin". Saattaapa joku nähdä Lehtosen murheissa yhtäläisyyksiä tähänkin päivään. Yhtä kaikki Liiton tavoitteena oli "kasvattaa historian harrastusta" ja pyrkiä "siihen, että historiallisen elämän arvot ja merkitys selviäisivät kansallemme sen nykyisyys- ja vastaisuusrienteiden kestäväksi pohjaksi".

Lennoxin aatteellisuuden rinnalla liiton perustamisen taustalla oli karun aineellisia syitä. 1903 perustetun HAikin -- sopinee, että käytän yleistä lyhennettä --

levikki oli pudonnut 900:sta 600 tilaajaan ja sen talous ajautunut kriisiin.

Laajapohjaisen liiton toivottiin auttavan tässä. 1928 syntyi julkaisusopimus liiton ja SHS:n kesken. Se on edelleen HAikin kustantamisen perusta, vaikka järjestelyä onkin uudistettu ajoittain. Liitto otti hoitaakseen lehden talouden ja sen jäsenet saivat HAikin puoleen hintaan.

Liitto oli kuitenkin paljon muutakin kuin HAikin kannatusyhdistys. Se järjesti samana vuonna perustettuun Yleisradioon viikoittain esitelmiä historiasta. Yle otti sittemmin toiminnan omaan hoitoonsa, mutta se jatkuu -- kuten tiedämme -- osin uusin muodoin edelleen. Järjestettiin myös juhlia sekä esitelmätilaisuuksia -- myös muualla kuin Helsingissä.

Otavan kanssa alettiin merkittävä julkaisutoiminta. Toisinaan tuon ajan historiatiede Suomessa leimataan kovin

kansalliseksi, mutta *Historiallisessa kirjastossa* julkaistiin ennen muuta perusteoksia muiden maiden vaiheista -- ensimmäisenä (Yrjö-Koskisen kahden pääteoksen uuden painoksen jälkeen) Sergei Platonovin *Venäjän historia*. Se innoitti vielä Mauno Koivistoa *Venäjän ideassa* ja oli kurssikirjana 1960-luvullakin. Sain sen lainaksi osakunnan kirjastosta valmiiksi täyteen alleviivattuna ainakin kolmella-neljällä eri värillä.

Liiton hallinto koottiin monipuolisesti edustavaksi. Vaikka liitto korosti puoluepoliittista sitoutumattomuuttaan, johtokuntaan valittiin kaikkien keskeisten suomenkielisten puolueiden edustajia kommunisteja lukuun ottamatta. Vain kahdeksan vuotta kansalaissodan jälkeen mukaan tuli siten sosiaalidemokraatti Väinö Voionmaa, joka oli kuolemaansa 1947 saakka varapuheenjohtaja. Hänen

jälkeensä liitolla on ollut puheenjohtajina yhtämittaa 25 vuotta kaksi nimekästä demaria eli Oskari Reinikainen ja Reino Oittinen. Puheenjohtajana toimi presidentiksi valintaansa saakka J.K. Paasikivi, joka myös tuki liittoa itse tai Kansallispankin kautta. Näkyvin maalaisliittolainen oli liiton valtuuskuntaan kuulunut Kyösti Kallio. Sittemmin liitolla oli kaksi keskustalaista puheenjohtajaa. Kolmen viimeisen puheenjohtajan puoluekantaan en sen sijaan tiedä. Heikki Talvitie on tosin kertonut olevansa "viimeinen myssy".

Arvovallasta ja monipuolisesta toiminnasta huolimatta liitosta ei tullut suurta joukkojärjestöä. Jäseniä oli enimmillään 622, mutta vuosikokouksissa saattoi olla vain kolme-neljä jäsentä. Taloutta vahvistivat onnistuneet Kulttuuriarpajaiset 1937, mutta

nykyrahassa 180.000 euron arvoista tuottoa ei ymmärretty sijoittaa inflaatiolta suojaan. Käytännön työtä pyörittivät sihteereinä sellaiset nuoret maisterit kuin Pentti Renvall ja sittemmin Päiviö Tommila.

*

Toiminta jatkui samoilla urilla 1970-luvun alkuun, jolloin HAikin tilaajat tavallaan pakkoliitettiin liiton jäseniksi. jotta lehti säilyisi järjestölehtenä liikevaihtoverotuksen ulkopuolella. Jäsenmäärä oli toisaalta painunut vähimmillään 103 henkeen. Pakkoliitos kolminkertaisti määrän 1973 kerralla vajaaseen tuhanteen henkeen, mistä se on hieman noussut -- mutta turhan vähän.

Toiminta alkoi toki monipuolistua. Vuoden historiategos-palkinto jaettiin ensi

kerran 1973 ja 1975 alettiin Orivedellä historian kesäseminaarien sarja. Sittemmin se siirtyi Lahteen -- viime vaiheessa lähinnä sen kansanopiston hoiviin.

Toivottavasti perinne ei ole lopullisesti päättynyt. Liitto alkoi muutoinkin muuttua arvovaltajärjestöstä jäsentensä yhteisöksi.

1971 aloitettiin edelleen jatkuvat kotimaiset päivän matkat. Jo 1970 oli käyty Tallinnassa ja säännölliset ulkomaanmatkat alkoivat 1990 -- jälleen Viirosta, joka oli juuri itsenäistymässä uudelleen.

Liiton oma toiminta oli kuitenkin varsin vähäistä ennen Veikko Löyttyniemen tuloa puheenjohtajaksi 1992. Kerran 1980-luvulla osallistuimme vuosijuhlaan hotelli Tornin silloisessa kerroskabinetissa, kun lapsille piti vapauttaa biletystilaa. Arvokas tilaisuus, jossa näin ainoan kerran läheltä V.J. Sukselaisen -- mutta väkeä oli varsin

vähän. Liiton julkaisusarjat toki jatkuivat 1990-luvulle saakka ja täydensivät etenkin 1950- ja 60-luvuilla alan peruskirjallisuutta.

Historiallista harrastusta oli muuallakin. Niinpä suurlähettiläs Heikki Talvitie oli aloittanut 1980-luvulla Asikkalassa historian talviseminaarit, joista kehittyivät myöhemmin Suomalaiset historiapäivät. Liitolla ei ollut näiden tapahtumien kanssa kuitenkaan juuri tekemistä ennen kuin Talvitie valittiin 2001 liiton puheenjohtajaksi. Sen jälkeen on mm. Vuoden historiategos-palkinto jaettu Lahden mittavassa talvitapahtumassa.

*

Tulin liiton hallitukseen 1993, mistä alkaen olen nykyisen ajattelun mukaan

varmaan jäävi, mutta saatan toisaalta tietää jotakin.

Keskeiseksi kysymykseksi muodostui Historiallinen Aikakauskirja. Sen tilaajamäärä alentui 1990-luvun lamassa 20 prosenttia ja oli vain tuplasti suurempi kuin ensimmäisellä vuosikerralla -- siis vuonna 1903. Toimitusneuvosto julkaisi 1997 tilannetta käsitelleen muistion ja professori Raimo Salokangas teetti opinnäytteenä pienimuotoisen lukijatutkimuksen. Edelleen havaittiin, että kolmannes SHS:n tutkijajäsenistä ei omaa lehteään tilannut. Lukijatutkimus vahvisti, että tilaajakunnan ytimenä olivat historian maisterit eri aloilla, etenkin opettajina. He olivat kohtuullisen tyytyväisiä, mutta pitivät HAikia kuivana ja vaikeasti koulutyössä sovellettavana.

Toimintaympäristökin oli muuttunut. Vielä 1960-luvulla meitä vähän

varttuneempia historian opiskelijoita kehoitettiin ja vähän patistettiin tilaamaan HAik -- toki ale-hintaan. Vähitellen historiaa opetettiin kymmenkunnassa yliopistossa ja oppipoikajärjestelmä heikkeni. Historian opettajatkin keskittyivät omaa liittoonsa. Tutkijakunta puolestaan moninkertaistui ja muuttui osittain maailmalta sulkeutuneeksi tutkijaluostariksi, joka puolustautui kaikkia ulkopuolisia kohtaan.

Alun perin liitto oli tarkoitettu yhdyssiteeksi tutkijoiden ja muiden historian ystävien kesken; liiton varapuheenjohtajana on aina ollut tunnettu historian tohtori. Eräät tutkijaluostarissa alkoivat kuitenkin nähdä populaarisuuden uhkaa liiton suunnalta. Edellä mainitussa juhla-artikkelissa HAikin vaiheet 1970-luvulta alkaen nähtiin ennen muuta taisteluna tuota uhkaa vastaan. Lopuksi

epäiltiin, että liitto ajaa HAikia "iltalehtijournalismin suuntaan". Toki Päiviö Tommilaakin epäiltiin rintamakarkuriksi uuden päätoimittajan linjakirjoituksen perusteella.

Liiton edustajat sen sijaan korostivat aina, että HAikilla on ainutlaatuinen arvo vain tieteellisesti arvostettuna lehtenä; ei pieni yhdistys voi kilpailla varsinaisilla aikakauslehtimarkkinoilla. Etenkin Martti Häikiö kysyi kuitenkin, eikö "raskaan" tieteen rinnalla voi olla muutakin aineistoa. Esimerkiksi Ursan Tähdet ja avaruus-lehden levikki on tällä konseptilla nykyään yli 15-kertainen HAikiin verrattuna. Vahvempi talous antaisi tietenkin lisää tilaa myös tiukasti tieteelliselle aineistolle. Eipä HAikin 220-sivuinen juhlanumerokaan olisi ollut mahdollinen, jollen olisi kerjännyt melko

monta sponsoria. HAikin perustajat olivat korostaneet tekstien yleistajuisuutta.

Mitä iltapäivälehtiin tulee, niin niiden historianumerot ovat varmaan vahvistaneet historian tuntemusta -- viimeksi juuri ilmestyneet 1917-numerot. Niiden levikki on monikymmenkertainen HAikiin verrattuna. Otan toki vastaan tieteellisesti argumentointia opponointia ainakin omista teksteistäni.

*

Uudistusehdotuksista toteutui lähinnä HAikin hallinnon selkeyttäminen -- osin tosin historioitsijoille tyypillisellä vuosikymmen viiveellä. Aiempi laaja toimitusneuvosto ja pieni taloudellinen valtuuskunta yhdistettiin nykyiseksi, kuusijäseniseksi hallitukseksi, jossa molemmat julkaisijat ovat tasan

edustettuina puheenjohtajuuden vuorotellessa.

Aiemmin päätoimittajan oli valinnut muodollisesti toimitusneuvosto, mutta todellisuudessa tietty sisäpiiri. Tämä synnytti tietenkin salaliittoteorioita. Siirryimme julkiseen hakuun, vaikka Päiviö Tommila epäilikin, ettei päätoimittajia näin löydetä. SHS väläytti päätoimittajan valitsemista seuran vuosikokouksessa. Liitto puolestaan ehdotti, että päätoimittajan on oltava SHS:n tutkijajäsen. Samalla korostettiin HAikin tieteellistä perusluonnetta. Näin on sittemmin toimittu.

Jo nykyisen alv-säännösten takia HAikin on oltava myös yleishyödyllisen yhteisön jäsenlehti. Liitto ei halunnut nostaa kuitenkaan kiistaa omasta tiedotusaineistostaan, vaan perusti 2003 Historian Ystävän, joka on yleensä jaettu

HAikin liitteenä. Tämä on halvempi jakelutapa kuin jäsenkirjeiden postittaminen. Verkkomullistus on tietenkin muuttanut kuviota ja liitolla on ollut jo kauan omat kotisivut.

*

Liitolla oli keskeinen rooli niin Paikallishistoriallisen toimiston perustamisessa 1930-luvulla kuin sen muuttamisessa Tilaushistoriakeskukseksi. Liiton edustajia on myös kutsuttu erilaisiin luottamustehtäviin -- esimerkiksi Janne Virkkunen Suomi 100-hankkeen hallitukseen.

Jäsentoiminnassa kotimaisten ja lähimatkojen rinnalle ovat tulleet Veikko Löyttyniemen valvomat kaukomatkat. Rajanveto kohteiden kesken on toki hankalaa; lähimatka on suuntautunut niin

Kreikkaan kuin Istanbuliin, kaukomatka lähimmillään Jordaniaan ja Armeniaan. Keskustelu- ja muita tilaisuuksia on ollut.

Vuosijuhlia järjestettiin 1990-luvulla eri yritysten ja muiden yhteisöjen kustantamina niiden historiateosten ympärille. Heikki Talvitie liitti vuosijuhlan Lahden historiapäivien sponsorointiin ja siirryimme tähän saliin. Ilahduttavasti juhlaperinne näyttää tänäänkin jatkuvan, vaikka sponsorointirahat ovat yhä tiukemmassa.

Hyvät kuulijat

Kannattaa palata juurille eli J.L. Lehtosen ohjelmanjulistukseen 90 vuotta sitten. Ymmärretäänkö, tunnetaanko ja arvostetaanko historiaa riittävästi? Liitolla on tässä varmaan edelleen työmaata tarjolla.